

## ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ МИЛЛИЙ ВА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК СТРАТЕГИЯЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ- ФАЛСАФИЙ МОДЕЛИ

**Бойбутаев Жаҳонгир Жуманазар ўғли**

**Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси доценти, х.ф.ф.д. (PhD)**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21989224>

**Аннотация.** Мақолада Янги Ўзбекистонда терроризмга қарши курашнинг ижтимоий-фалсафий моҳияти профилактика, инсон ҳуқуқлари, ижтимоий барқарорлик, репатриация, реабилитация ва реинтеграция механизмлари билан боғлиқ ҳолда таҳлил қилинади. Хавфсизлик сиёсатида таҳдидга фақат реактив жавоб беришдан унинг ижтимоий ва мафкуравий асосларини барвақт профилактика қилишга, шахсни изоляция қилишдан уни конструктив ижтимоий муносабатларга қайтаришга ўтиш тенденциялари ёритилади.

**Калит сўзлар:** Янги Ўзбекистон, терроризмга қарши кураш, профилактика, инсонпарварлик, реабилитация, реинтеграция, "Меҳр" операцияси, маҳалла, халқаро ҳамкорлик.

Янги Ўзбекистон тараққиёти шароитида хавфсизликни таъминлаш, хусусан терроризм ва экстремизмга қарши кураш соҳасидаги ёндашувлар концептуал жиҳатдан янгиланмоқда. Замонавий терроризмнинг ижтимоий, мафкуравий ва ахборот-коммуникацион хусусиятлари унинг олдини олишни фақат содир этилган таҳдидга куч билан жавоб қайтариш билан чеклаш мумкин эмаслигини кўрсатади. Шу боис хавфсизлик сиёсати профилактика, таълим, ижтимоий интеграция, реабилитация ва халқаро ҳамкорликни ўзаро боғлиқ тизим сифатида қамраб олиши лозим.

Бу нуқтаи назардан терроризмга қарши курашнинг ижтимоий-фалсафий моҳияти бир неча муҳим трансформацияларда намоён бўлади. Биринчидан, таҳдид содир бўлганидан кейин жавоб беришдан унинг ижтимоий ва мафкуравий асосларини барвақт аниқлаш ва профилактика қилишга ўтиш зарур. Иккинчидан, радикал муҳит таъсирига тушган шахсни фақат изоляция қилиш эмас, балки уни қайта ижтимоийлаштириш ва жамиятга интеграция қилиш имкониятларидан фойдаланиш муҳим. Учинчидан, терроризм трансмиллий хусусият касб этгани сабабли миллий хавфсизлик минтақавий ва глобал хавфсизлик билан узвий боғлиқ ҳолда қаралиши лозим.

Инсонга йўналтирилган ёндашувда шахс хавфсизлик тизимининг фақат назорат объекти сифатида эмас, балки ижтимоий муносабатлар тизимида шаклланивчи фаол субъект сифатида қаралади. Радикаллашувнинг олдини олиш учун шахснинг жамиятга мансублик ҳиссини мустаҳкамлаш, таълим ва маърифат орқали танқидий фикрлашини ривожлантириш, унинг конструктив ижтимоий ролларини сақлаш муҳим аҳамиятга эга.

Янги Ўзбекистонда мазкур ёндашувнинг амалий ифодаларидан бири "Меҳр" гуманитар операцияларидир. 2019–2021 йилларда можаро ҳудудларида оғир вазиятда қолган Ўзбекистон фуқаролари, асосан аёллар ва болалар мамлакатга қайтарилди. Хусусан, "Меҳр-1" доирасида 156 нафар, "Меҳр-2" орқали Ироқдан 64 нафар бола, "Меҳр-3" доирасида Суриядан 98 нафар, "Меҳр-4" доирасида Афғонистондан 24 нафар, "Меҳр-

5” операцияси орқали эса Суриядаги Ал-Ҳол лагеридан 93 нафар фуқаро, жумладан 24 нафар аёл ва 69 нафар бола Ўзбекистонга қайтарилган [1].

Қайтарилган фуқароларга тиббий ва психологик ёрдам кўрсатилиши, шахсни тасдиқловчи ҳужжатларни тиклаш, болаларни мактабгача таълим муассасалари ва мактабларга жалб қилиш, ижтимоий қўллаб-қувватлаш ҳамда жамиятга қайта мослашиш учун шароит яратилиши репатриациянинг фақат жисмоний қайтариш билан чекланмаганини кўрсатади [2]. Шу маънода, “Меҳр” операциялари репатриация, реабилитация ва реинтеграцияни ўзаро боғлаган инсонга йўналтирилган профилактик механизм сифатида намоён бўлади.

Репатриациянинг ўзи шахснинг барқарор ижтимоий ҳаётга қайтишини кафолатламайди. Фуқарони можаро ҳудудидан олиб чиқиш уни радикал муҳит таъсиридан ажратиши мумкин, аммо унинг психологик ҳолати, ижтимоий алоқалари, таълим ёки бандлик эҳтиёжларини автоматик равишда ҳал этмайди. Шу сабабли реабилитация ва реинтеграция узоқ муддатли, кўп субъектли жараён сифатида амалга оширилиши лозим.

UNICEF ва Европа Комиссияси томонидан тайёрланган Марказий Осиё давлатлари тажрибасига бағишланган материалларда Ўзбекистонда қайтарилган болалар ва оилалар билан ишлашда психологлар, ижтимоий ходимлар, маҳалла ва давлат институтларининг ўзаро ҳамкорлиги муҳим ўрин тутгани кўрсатилади [3].

Ижтимоий ходимлар оилалар эҳтиёжини баҳолашда маҳалла вакиллари билан ҳамкорлик қилган, болалар таълим тизимига жалб қилинган, хотин-қизларга уй-жой, касбий тайёргарлик ва бандлик бўйича кўмак кўрсатилган. Бу ҳолат терроризмга қарши курашда “бутун жамият ёндашуви”нинг аҳамиятини кўрсатади. Давлат органлари, маҳалла, таълим муассасалари, оила, ижтимоий хизматлар ва фуқаролик жамияти субъектлари бир-бири билан ҳамкорлик қилганда шахснинг жамиятга барқарор қайтиши учун зарур ижтимоий муҳит шаклланади.

Айниқса, маҳалла институти реинтеграциянинг муҳим ижтимоий механизми сифатида намоён бўлади. Чунки реинтеграция марказий идоралар томонидан қабул қилинган қарор билан яқунланмайди; у шахс яшайдиган кундалик муҳитда, қўшнилар, оила, таълим муассасаси ва меҳнат жамоаси билан муносабатларда давом этади. Шунинг учун шахсни стигматизация қилмасдан, уни конструктив ижтимоий муносабатларга қайта жалб қилиш профилактиканинг узоқ муддатли самарадорлигини белгилайди.

Терроризмга қарши курашда барча қайтган шахсларга бир хил ёндашувни қўллаш ҳам мақсадга мувофиқ эмас. Аёллар, болалар, жанговар фаолиятда иштирок этган шахслар ёки радикал муҳит таъсирига билвосита тушган фуқароларнинг ҳуқуқий мақоми, психологик ҳолати ва реинтеграция эҳтиёжлари турлича бўлиши мумкин. Шу боис индивидуал хавфни баҳолаш ва эҳтиёжга асосланган ёндашув самарали профилактиканинг муҳим шартидир.

Янги Ўзбекистонда терроризмга қарши курашнинг яна бир муҳим қирраси миллий ва халқаро механизмларнинг ўзаро боғлиқлигидир. Террористик тармоқлар чегара билмайдиган ахборот, молиявий ва инсон ресурсларидан фойдаланаётган шароитда уларга қарши кураш ҳам бир давлат имкониятлари билан чекланиши мумкин эмас. Шу сабабли ахборот алмашинуви, трансмиллий хавфларни биргаликда баҳолаш, чегара

хавфсизлиги, реабилитация ва реинтеграция тажрибаларини алмашиш минтақавий ҳамкорликнинг муҳим йўналишларига айланмоқда.

Шу жиҳатдан миллий, минтақавий ва глобал хавфсизлик бир-бирини тўлдирувчи даражалар ҳисобланади. Миллий даражада профилактика, таълим, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва ижтимоий хизматлар мувофиқлаштирилиши лозим. Марказий Осиё даражасида қайтувчилар, трансмиллий радикал тармоқлар ва рақамли таҳдидларга оид ахборот алмашинуви кучайтирилиши зарур. Глобал даражада эса БМТ ва бошқа халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик тажриба, стандартлар ва самарали амалиётларни ўзлаштириш имконини беради.

Хулоса қилиб айтганда, Янги Ўзбекистонда терроризмга қарши курашнинг ижтимоий-фалсафий модели хавфсизлик ва инсонпарварликни бир-бирига қарши қўймайди. Аксинча, профилактика, инсон ҳуқуқлари, ижтимоий барқарорлик, реабилитация ва реинтеграцияни ягона тизимда бирлаштириш орқали терроризмга қарши курашнинг узоқ муддатли ижтимоий асослари шакллантирилади. “Меҳр” операциялари тажрибаси ҳам фуқарони можаро ҳудудидан қайтаришнинг ўзи етарли эмаслиги, уни оила, таълим, меҳнат ва маҳалла муносабатларига қайта киритиш зарурлигини кўрсатади. Шу маънода терроризм профилактикасининг якуний мақсади фақат хавфни бартараф этиш эмас, балки инсонни барқарор ва конструктив ижтимоий муносабатларга қайтаришдан иборатдир.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. “Mehr-5” operatsiyasi doirasida yana 93 nafar ayollar va bolalar O‘zbekistonga qaytdi. O‘zbekiston Respublikasining Germaniya Federativ Respublikasidagi elchixonasi. <https://www.uzbekistan.de/frontend/web/news/61?language=uz>
2. United Nations General Assembly. Letter dated 11 May 2021 from the Permanent Representative of Uzbekistan to the United Nations addressed to the Secretary-General. A/75/882. – New York: United Nations, 2021. – P. 2–3.
3. European Commission; United Nations Children’s Fund (UNICEF). Repatriation and Reintegration of Children Affected by Conflict in Syria and Iraq to Central Asia: A Compendium of Promising Practices from Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. March 2023. – P. 37-38.